

JE OBDARENÝ MANŽEL DRŽITELOM PODLA PRÁVA?

Právne účinky zákazu darovania "inter virum et uxorem"
v rímskoprávnej náuke o držbe

Peter Blaho

O b s a h : Úvod, I. Úvaha o darovaní medzi manželmi, II. Úvaha o držbe, III. Úvaha o držbe obdareného manžela.

Ú v o d . Darovanie ako bezodplatný právny úkon spôsoboval v rímskom práve prevod kviritského vlastníctva z osoby darcu na obdareného.¹⁾ Tento prevod, pravda, nastal len za určitých kogentných podmienok. V práve klasickom sa medzi ne rátali platné darovanie (t i t u l u s) a splnenie predpísanej formy (m o d u s) v podobe scudzovacieho právneho aktu zvaného m a n c i p a t i o (v prípade darovania r e s n e c m a n c i p i stačilo previesť dar neformálnym odovzdaním). Oba tieto základné predpoklady prevodu vlastníckeho práva - t i t u l u s a m o d u s - museli byť pri darovaní platne splnené.

Ak preto darca odovzdal r e s m a n c i p i ako dar a obdarený ju ako dar prijal, ale odovzdanie sa uskutočnilo bez predpísanej mancipácie, neprešlo podľa i u s c i v i l e na obdareného vlastnícke právo. Civilné právo považovalo darcu i naďalej za vlastníka veci s vindikačným právom a obdarenému priznalo len držbu. Nesplnenie mancipačnej formy malo za následok, že medzi zúčastnenými stranami došlo iba k prevodu faktickej moci. Obdarený mal fakticky predmet darovacieho úkonu v rukách a právny poriadok mu zabezpečoval výhodnú pozíciu civilnej držby, nakoľko darovanie ako také bolo vlastníckym titulom (i u s t a c a u s a p o s s e s s i o n i s). Plné účinky darovania a jeho zmysel sa prejavili v takomto prípade až uplynutím vydržacej lehoty, lebo až tým momentom sa obdarený považoval za vlastníka držanej veci.

Celkom zvláštnym prípadom darovania bolo v Ríme oddávna darovanie medzi manželmi (d o n a t i o i n t e r v i r u m e t u x o-

1) K tomu pozri D.41,6 "pro donato".

rem), ktoré z hľadiska rímskeho práva a jeho celého historickoprávneho vývoja je neobyčajne živý a rímskymi právnikmi často diskutovaný problém. Presvedčuje o tom úplne jednoznačne rozsiahla kazuistika v Justinianových Digestách.

Základný právny prameň tohto inštitútu je kniha 41 prvý titul Digest,²⁾ ktorý rozsahom fragmentov a počtom paragrafov patrí nesporne medzi najväčšie v justiniánskej kodifikácii; obsahuje 67 fragmentov a až 110 paragrafov.³⁾ Kto dobre pozná vnútornú štruktúru Digest, ľahko si utvorí už na základe týchto stručných údajov predstavu o praktickom význame darovania medzi manželmi. Celý rad renomovaných rímskych právnikov (najviac Ulpian, ďalej Iulian, Gaius, Paulus, Tryfoninus, Pomponius, Iavolenus, Terentius Clemens, Modestinus, Alfenus, Licinius Rufus, Neratius, Celsus, Marcellus, Papinianus, Scaevola, Labeo, teda 17 právnikov) sa vyjadril k tejto právnej otázke. Niet teda divu, že aj odborná romanistická literatúra venovala darovaniu medzi manželmi mimoriadnú pozornosť.

I. Úvaha o darovaní medzi manželmi. Hlavná pozornosť literatúry sa obracala k vlastnému problému darovania "inter virum et uxorem" a tiež k jeho obligačnoprávnym účinkom; menší záujem sa prejavil o otázky vecnoprávne. Iba v krátkosti sa dotknem stavu vedeckého výskumu týkajúceho sa prvého okruhu problémov a aspektov obligačnoprávných, pričom zásadnejšie stanovisko mienim vysloviť k vecnoprávnemu charakteru zákazu darovania a to najmä z hľadiska inštitútu držby.

1. Pôvod zákazu darovania. Ako je známe, darovanie medzi manželmi bolo rímskym právom zakázané. V literatúre sa preto skúma otázka časového vzniku tohto zákazu a hľadá sa forma, akou tento zákaz bol vyhlásený. Niektorí autori tvrdia, že zákaz darovania tvoril dôležitú časť manželských zákonov cisára Augusta a že podľa funkcie a zmyslu vhodne do ich rámca zapadá, iní autori sa stavajú proti tejto myšlienke.⁴⁾ Podľa niektorých pramení zákaz z obyčajového práva a nespočíva na žiadnom formálnom zákone.⁵⁾ Nachádzame aj

2) D.24,1 "de donationibus inter virum et uxorem".

3) Najrozsiahlejší je fragment 28 (Ulpianus), ktorý sa člení na 32 paragrafov.

4) K tomu pozri lit. u M. K a s e r , Das römische Privatrecht, 1. Absch.; Das altrömische, das vorklassische und klassische Recht (ďalej len RPR I.), München 1971, s. 331²²; pozri aj F. D u m o n t , Les donations entre époux en droit romain, Paris 1928, s. 5, 14 ns.

5) K. M i s e r a , Der Bereicherungsgedanke bei der Schenkung unter Ehegatten, Köln-Wien 1974, s. 1, 90, 239; M. K a s e r , Über Verbotsgesetze und verbotswidrige Geschäfte im römischen Recht, Sitzungsberichte d. Österreichische Akad. d. Wiss., Philos. - Hist. Kl., Bd.312, Wien 1977, s.75³⁰, 115; E.H. S e - l i g s o h n , Iusta possessio, Berlin 1927, s. 29 a iní.

také stanovisko, ktoré uvádza zavedenie zákazu darovania do spojitosti so zákonmi proti luxusu z 2. stor. pr. n. l.⁶⁾

V našej romanistickej literatúre sa otázke pôvodu darovania dotkol K. Rebro⁷⁾ a V. Budil.⁸⁾ Rebro vyslovil názor, že zákaz darovania je nad všetku pochybnosť pôvodu obyčajovoprávného (35, 39), že nemá svoje korene v Augustových zákonoch (37) a že sa možno domnievať o tom, že tento zákaz bol pravdepodobne známy Q. Muciovi, ktorý zomrel r. 83 pr. n. l. a že istotne existoval v čase Alfena Vara, teda pred vynesením Augustových manželských zákonov Iulia et Papia Poppaea de maritandis ordinibus z konca prvého stor. pr. n. l. (35). K tomu uviedol Budil poznámku, že treba riešiť otázku pomeru obyčajového zákazu darovania proti zákonnému právu nezakazujúcemu darovanie (lex Cincia) ako aj skúmať pomer práva civilného obsiahnutého v zákone alebo v obyčaji k právu civilnému obsiahnutom v lex Cincia, ktorá bola plebiscitom.

2. Príčiny zákazu darovania. Zákaz darovania "inter virum et uxorem" sa týkal, samozrejme, len manželstiev sine manu. V manželskom spoložití, v ktorom prechádzala manželka pod moc (manus) svojho manžela, nemalo by darovanie medzi nimi žiaden praktický zmysel, lebo manželská moc vytvárala od samého začiatku takú situáciu na základe ktorej by manžel obdarúval ipso iure seba a nie manželku.

Podľa zbežného pohľadu sa možno domnievať, že existovalo viacero dôvodov motivujúcich zákaz darovania. Predovšetkým sa zákazom sledovalo zabezpečenie plnej majetkovej nezávislosti manželov.⁹⁾ Manželia sa nemajú z lásky okrádať o svoje prostriedky, ale s horlivosťou vy-

6) D. Nörr, Rechtskritik in der römischen Antike, Bayer, Akad.d. Wiss., Philos. - Hist. Kl., Abh. 77, München 1974, s. 75¹¹³ si vlastne kladie otázku, či napriek nejasnostiam ohľadne pôvodu zákazu sa nemožno domnievať, že je daná súvislosť s luxusnými zákonmi. Na podobné sociálne tendencie upozornil F. Dumont, s. 28. Kritický postoj k pôvodu zákazu darovania "inter virum et uxorem" ako aj k iným otázkam zákazu sa týkajúcim tiež G.G. Archi, La Donazione, Corso di diritto romano, Milano 1960, passim. O pôvode zákazu darovania v spojitosti s matrimonium sine manu pozri G. Stolicciccio, La date de la prohibition de donations inter virum et uxorem, Revista Clasica, Paris-Bucharest 1939-1940, s. 28 ns.

7) K. Rebro, Juliánova náuka o práve obyčajovom. Kritický príspevok k súčasným teóriám rímskeho práva obyčajového, Bratislava 1944, s. 30 ns.

8) V. Budil v rec. K. Rebro, Juliánova náuka, Právny obzor 29, 1946, s. 258.

9) I.B. Novickij - I.S. Pereterskij, Rímskeho častnoje pravo, Moskva 1946, s. 145.

chovávať svoje deti.¹⁰⁾ Pre zákaz darovania sa rozhodujúcimi stali v prvom rade otázky majetkové, pričom sa rešpektovala zásada, aby majetok oboch zúčastnených rodín zostal oddelený.¹¹⁾

V majetkových vzťahoch manželov bolo rímske právo natoľko konzekventné, že sa snažilo odstrániť pochybnosti v otázke posudzovania majetku manželky. Ak teda manželka nepreukázala akým spôsobom obdržala vec, ktorú má vo svojom majetku, malo sa za to, že ju získala darom od manžela, takže sa dar vracia do majetku manžela (*p r a e s u m p - t i o M u c i a n a*).¹²⁾ ¹³⁾

3. Č o h o s a z á k a z t ý k a l . V tejto spojitosti romanistika nevyhnutne prichádza do kontaktu s pojmom darovania a jeho vymedzením. Ak bolo darovanie medzi manželmi neprípustné, je nevyhnutné ochrániť pojem daru, lebo logicky ďalej vyplýva, že majetkové poskytnutie exkluzíve darovania zostali platné a účinné. V tomto ohľade zaujímavá je teória Stockova. S t o c k tvrdí, že rímska jurisprudence rozšírila zákaz darovania medzi manželmi aj na *c o m - m o d a t u m*.¹⁴⁾ Proti tomu vystúpil K. M i s e r a ,¹⁵⁾ ktorý poprel takúto možnosť. Naopak, prípady bezodplatného prenechania úžitku medzi manželmi (*die unentgeltliche Gebrauchsüberlassungen*) boli v rímskom práve prípustné a nepodliehali zakazu.¹⁶⁾

4. K o h o s a z á k a z t ý k a l . Zákaz darovania sa v prvom rade vzťahoval na manželov.¹⁷⁾ Okrem toho, ak sa mal vôbec zachovať zmysel zákazu darovania, platil zákaz aj na osoby oboch zúčastnených rodinných väzkov.¹⁸⁾ Preto nemohla napríklad manželka

10) D. K e d i c u s , Der historische Normzweck bei den römischen Klassikern, Studien im römischen Recht. Max Kaser zum 65. Geburtstag gewidmet, Berlin 1973, s. 64.

11) Na majetkové aspekty zákazu darovania upozornil aj P. W i e a c k e r , Lex publica, Vom römischen Recht, Stuttgart 1961², s. 74.

12) Lit. u M. K a s e r , RPR I., s. 332³⁵; pozri aj K. R e b r o , s. 31 ns.

13) O príčinách zákazu darovania pozri aj K. M i s e r a , Die Zeugnisse zum Grund des Schenkungsverbots unter Ehegatten, Festschrift Max Kaser zum 70. Geburtstag, München 1976, s. 407-436.

14) J. S t o c k , Zum Begriff der donatio insbesondere im Verhältnis zum commodatum, Leipzig 1932, passim.

15) K. M i s e r a , Gebrauchsüberlassung und Schenkungsverbot unter Ehegatten, Index 3, 1972, s. 397, 406.

16) K. M i s e r a , Gebrauchsüberlassung, s. 406, 406 ns.

17) V prameňoch nachádzame výraz "vir et uxor" - muž a žena. Znamená to, že ide vždy o manžela a manželku, teda manželov? Ak áno, týka sa zákaz darovania aj manželstva *c u m m a n u* (o tom ďalej)? Pod výrazom "vir et uxor" sa má na myslí aj konkubín a konkubína, snúbenec a snúbenica, manželia po rozvoде a pod.? Dnešná terminológia sa zčasti vyhla týmto nejasnostiam. Modernooprávne povedané zjednodušila aspoň dvojicu výrazov "mažel-manželka" tým, že ju nahradila slovom "manžel" pre obe manželské strany (pozri napr. náš Zákonník o rodine).

platne darovať svojmu synovi ak bol *filiius familias*, lebo by darovala vlastne manželovi (Ulp.D.24,1,3,4). Pravda, z prameňov sa dozvedáme (hlavne z Ulp.D.24,1,3,2-8 a Ulp.D.24,1,32,16-21), že zákaz darovania možno rozšíriť na celý rad rodinnoprávných vzťahov. Tak do úvahy prichádza darovanie pred uzavretím manželstva a po jeho zániku, darovanie medzi jedným manželom a mocensky závislým druhého manžela, darovanie medzi podriadenými a nepodriadenými manželmi, darovanie medzi nositeľom moci nad jedným manželom a jeho manželkou alebo manželom, darovanie medzi mocensky závislým na svokrovi a medzi zaťom alebo nevestou, darovanie medzi *conseceri qui copulatos matrimonio in potestate habent* a pod.¹⁹⁾

5. Neplatnosť a neúčinnosť darovania. I napriek zákazu darovania vynára sa problém, či *donatio perfecta* (vec bola nielen prevedená do vlastníctva ale aj skutočne odovzdaná) je právne platné alebo len neúčinné. Podľa vyjadrenia Ulpiana činí samotný zákaz darovania každé darovanie "inter virum et uxorem" neplatným.²⁰⁾ Zdá sa, že tento názor sa stal v romanistike prevládajúcim.²¹⁾ Z neplatného darovania preto vyplýva, že darca má proti obdarenému manželovi reivindikačnú žalobu a subsidiárne žalobu z bezdôvodného obohatenia (*condictio obiniustam causam*),²²⁾ alebo môže použiť iné žalobné prostriedky (*retentio propter donatas, actio legis Aquiliae, actio rerum amotarum*).²³⁾ M. Kaser ide ešte ďalej a tvrdí, že darovanie medzi manželmi je neúčinné, nakoľko takéto darovanie je priam klasickým prípadom kedy právny úkon neodporuje síce zákonné-

18) Ulp.D.24,1,3,2-8; Ulp.D.24,1,32,16-21; Ulp.D.24,1,11,2-5; Nerat.D.24,1,44 a pod.; k tomu pozri M. Kaser, RPR I., s. 331; K. Misera, Gebrauchsüberlassung, s. 398; M. Kaser, Verbotsgesetze, s. 115.

19) K tomu bližšie K. Misera, Die Drittwirkung des Schenkungsverbots unter Ehegatten (Erstreckung auf Hausverbände und Sklaven), ZSS 93, 1976, s. 41-51. K *donatio ante nuptias* ak *donatio propter nuptias* pozri lit. u P. Jörs - W. Kunkel - L. Wenger, Römisches Recht, 3. Aufl., Berlin-Heidelberg-New York 1978, s. 247, ďalej H. Siber, Retentio propter res donatas, Studi Riccobono 3, Palermo 1936, s. 241 ns. Žiadna zmienka u H. Kupiszewski, Das Verlöbniß im altrömisches Recht, ZSS 77, 1960, s. 125 ns.

20) Ulp.D.24,1,3,10 a 11.

21) H. Siber, Confirmatio donationis, ZSS 53, 1933, s. 136; K. Rebro, s. 39; K. Misera, Bereicherungsgedanke, s. 28.

22) P. Dumont, s. 69 ns., s. 74.; H. Siber, Römisches Recht in Grundzügen für die Vorlesung, II. Römisches Privatrecht, Berlin 1928, s. 219; M. Kaser, RPR I., s. 599; ten istý, Über Verbotsgesetze, s. 115.

23) M. Lauria, Il divieto delle donazioni fra coniugi, Studi Albertoni 2, Padova 1937, s. 537 ns.; K. Rebro, s. 39.

mu zákazu, ale podobne ako právne úkony ohľadne *res extra commercium*, je aj darovanie medzi manželmi právne nemožné ("juristische Unmöglichkeit") a teda z hľadiska právneho poriadku neprípustné.²⁴⁾

S otázkou neplatnosti, neúčinnosti či vadnosti darovania "inter virum et uxorem" úzko súvisí problematika konvalescencie darovania ako právneho úkonu zakázaného. Podľa predstavy klasických právnikov vadný právny úkon je obyčajne aj nezhojiteľný.²⁵⁾ Výnimkou z tejto zásady bola známa *oratio Severi* z r. 206, ktorá smrťou darcu robila neodvolané darovanie účinným; podobne výnimočne platilo i darovanie medzi manželmi urobené pre prípad smrti.²⁶⁾

6. Ďalšie otázky. S darovaním medzi manželmi spája náuka ešte ďalšie, menej významné právne otázky:

- a) darovanie medzi manželmi a *lex Cincia de donis et muneribus* z r. 204 pr. n. l.,²⁷⁾
- b) darovanie medzi manželmi a obchádzanie tohto zákazu v praxi,²⁸⁾
- c) darovanie medzi manželmi a problematika novácie a delegácie.²⁹⁾

24) M. K a s e r, Verbotsgesetze, s. 114. V inej svojej práci o protiprávnosti a protimravnosti sa problematike zákazu darovania medzi manželmi jednoducho vyhol, pozri M. K a s e r, Rechtswidrigkeit und Sittenwidrigkeit im klassischen römischen Recht, ZSS 60, 1940, s. 95-150. K otázkam neplatnosti darovania len staršia literatúra: O. G r a d e n w i t z, Die Ungültigkeit obligatorischer Rechtsgeschäfte, Berlin 1887, s. 191 ns. a O. K a r l o w a, Das Rechtsgeschäft und seine Wirkung, Berlin 1877, passim.

25) Paul.D.50,17,29: Quod initio vitiosum est, non potest tractu temporis convalescere.

26) Ulp.D.24,1,9,2; Gai.D.24,1,10; Ulp.D.24,1,11 pr.; A. M a s i, Retroattività della condizione e donatio mortis causa fra coniugi, Annali di storia del diritto. Rassegna internazionale, Milano 7, 1963, 19 ns.; A. d' O r s, Donatio mortis causa, inter virum et uxorem, persona sui iuris interposita. Una exégesis de D.24,1,11,7-8 (Ulp.32 ad Sab.), Studi Scherillo 2, Milano 1972, s. 471 ns.

27) H. S i b e r, Römisches Recht, s. 65 ns.; H. K r ü g e r, Die unmässige Schenkung, ZSS 60, 1940, s. 80 ns.; P. G a r o f a l o, La Lex Cincia de donis et muneribus, BIDR Milano 15, 1903, s. 310 ns.; M. R a d i n, La disparition de la loi Cincia, RHD Paris 6, 1927, s. 605 ns., 7, 1928, s. 249 ns.; J. D é n o y e z, Les donations visées par la loi Cincia, Iura 2, 1951, s. 146 ns., ten istý, Delegatio et lex Cincia, Studi Volterra 3, Milano 1971, s. 7 ns.; G. M e l l i l l o, Arnobio e l'ultima vicenda della lex Cincia, Labeo 8, 1962, s. 62 ns.; G. L o n g o, Lex Cincia de donis et muneribus, Novissimo Digesto italiano, Torino 9, 1963, s. 803 ns.; G. G. A r c h i, cit. op., I. a II. kapitola; A. R a m b a c h, Inhalt der lex Cincia, Diss., Leipzig 1908; M. K a s e r, RPR I., s. 283.

28) M. K a s e r, Das römische Privatrecht, 2. Absch.: Die nachklassischen Entwicklungen, 2. Aufl., München 1975, s. 172³⁶⁾ a tam uvedená lit.

29) K tomu P. S t u r m, Julian D.24,1,39 neu erklärt, ZSS 79, 1962, s. 108 a tam uvedená lit., ďalej aj M. K a s e r, RPR I., s. 652⁴⁷⁾.

d) darovanie medzi manželmi a otázka nájomného,³⁰⁾

e) darovanie medzi manželmi a recepcia tohoto inštitútu.³¹⁾

II. Ú v a h a o d r ž b e . Skôr než pristúpim k vlastnému charakterizovaniu držby obdareného manžela, bude vhodné uviesť aspoň najnutnejšie súvislosti o držbe v práve rímskom a o jej formách.

Základné pojmové vymedzenie držby podal právnik Paulus.

Paul.D.41,2,3,1: Et apiscimur possessionem corpore et animo, neque per se animo aut per se corpore.

Podľa jeho vyjadrenia držba (*p o s s e s s i o*) pozostáva z dvoch elementov: 1. *p o s s e s s i o c o r p o r e*, čiže skutočné fyzické ovládanie vecí a 2. *a n i m u s p o s s i d e n d i*, čiže vôľa držiteľa vec držať, tj. psychický element umožňujúci ono skutočné ovládanie vecí (oba tieto pojmy sa nenachádzajú v rímskych prameňoch).

Tento Paulov fragment ako aj ostatné miesta právnických prameňov dokazujú, že rímski právnici nevypracovali všeobecný pojem alebo definíciu držby, ale oveľa viacej - keďže vychádzali z praktických potrieb - sa snažili vydiferencovať jednotlivé formy prejavu držby. Aj pre nich, podobne ako dnes, malo slovo "držba" mnohoznačný význam, čo často viedlo a aj dnes vedie k nejasnostiam. Má a drží vec vlastník, vec drží ďalej aj nájomca, árendátor, vypožičiavateľ, ususfruktuár, uschovávatel, superficiár, emfyteuta, dopravca a pod., teda veľmi široká škála subjektov, rôzne k veci oprávnených (raz vecnoprávne, inokedy obligačnoprávne), ba držiteľom vecí je aj zlodej.³²⁾

³⁰⁾ H. S i b e r , Confirmatio, s. 115.

³¹⁾ K. M i s e r a , Bereicherungsgedanke, s. 1; V. G i u f f r e , Vicende del divieto di donatio inter virum et uxorem, Atti dell'Accademia di scienze morali e politiche, Napoli 83, 1972, s. 12 ns. Zákaz existoval aj v dobe platnosti všeobecného práva (H. S i b e r , Römisches Recht, s. 66; P. J ö r s - W. K u n k e l - L. W e n g e r , s. 247).

³²⁾ Zdá sa, že najviac zahmlila a skomplikovala pojem držby feudálna právna veda a prax, ktorá, podobne ako poklasické rímske právo, aj vlastníka stotožňovala s držiteľom. V stredovekom Uhorsku sa napríklad vlastnícke právo označovalo slovami "possessio perpetua", "possessio hereditaria", "iura possessionaria", k tomu pozri Š. L u b y , Dejiny súkromného práva na Slovensku, Bratislava 1946, s. 312; k západoeurópskemu feudalizmu pozri S. B a l í k , Feudalismus ve Francii na konci "starého režimu" a jeho soudobá kritika, Acta Universitatis Carolinae-Iuridica, Praha 17, 1971, č. 4, s. 257 ns. Pojem držba je ale aj v našej súčasnej právnej terminológii pojem až príliš široký. Keďže nemáme štandardný výraz pre rozlišovanie druhov držby, používame v romanistike aj v civilistike tradičný výraz "držba" pod ktorým rozumieme každý druh držobného vzťahu. V mojej recenzii k L. Svoboda a kol., Encyklopedie antiky, PHS 19, 1975 na s. 232 som odporúčal zaviesť a používať namiesto jedného pojmu, dva pojmy: pre civilnú držbu výraz "držba" ("držiteľ"), pre naturálnu držbu výraz "držanie" ("držateľ"). Podobne sa dvojica pojmov používa v iných slovanských jazykoch, napríklad v ZSSR o v l á d a n i e - d e r ž e n i e , v Poľsku p o s i a d a n i e - d z i e r z e n i e a pod. Nepovažujem za lexikologicky vhodné a vecne prílišhavé použí-

Vzhľadom na tento stav vecí, vznikali aj v rímskom práve určité ťažkosti s presným vymedzením pojmu držby i keď treba otvorene priznať, že rímski právnici boli v dejinách práva prvými zakladateľmi dodnes v základnej miere aplikovanej teórie držby. Ak teda vznikali nejaké ťažkosti s ustálením náplne pojmu *p o s s e s s i o*, tak to boli predovšetkým problémy neskoršej vedy o rímskom práve - a nie samotných rímskych právníkov - ktoré sú a boli jednak objektívneho, jednak subjektívneho charakteru. Objektívny charakter je daný povahou rímskych prameňov, pojednávajúcich o držbe ako o elasticom pojme, ktorý sa historicky vyvíjal a ustaloval v hraniciach, daných rímskymi hospodárskymi a politickými potrebami. Vývoj rímskej *p o s s e s s i o* prešiel teda istými štádiami. Za medzníky jej vývojového procesu treba považovať tie obdobia, ktoré sa v romanistickej literatúre chápu ako základné periodizačné etapy vývoja rímskeho práva vo-
bec. Sú to: *p r á v o n a j s t a r š i e a p r e d k l a s i c k é*, kedy ešte pojem "possessio" nebol známy a v zákone XII. tabúl sa prevažne používal pojem "usus" ako predchodca pojmu držba; *p r á v o k l a s i c k é* s prísnejším rozhraničením viacerých druhov držby v dôsledku odlišného pôsobenia práva civilného a prérómskeho vo sfére vecných práv a samozrejme tiež v oblasti držobných vzťahov; *p r á v o p o k l a s i c k é*, ktorého charakteristikom spočíva v prehodnocovaní a v splývaní typov držby; a napokon *p r á v o j u s t i n i á n s k é*, pre ktoré bol typický návrat alebo pokus o návrat k právu klasickému.

Ťažkosti subjektívneho rázu vychádzajú zasa z toho, že romanistická literatúra doteraz vtesnávala mnohostrannú teóriu rímskej držby do úzkych pozitívno-právnych hraníc právnického myslenia a orientovala svoj záujem prevažne len na dogmatickú stránku držby. Takémuto postupu sa nevyhla ani súčasná moderná a v mnohých ohľadoch pokroková časť talianskej a nemeckej romanistiky, ktorej patrí uznanie za to, že sa v otázkach držby predsa len pokročilo veľmi ďaleko.

1. *S ú č a s n ý s t a v a v ý s l e d k y b é d a n i a*. Rímske právo klasické rozlišovalo niekoľko skutkových podstatí držby. Bolo to na jednej strane *p o s s e s s i o c i v i l i s* a na druhej *p o s s e s s i o n a t u r a l i s* ako dva vcelku odlišné prejavy držobných vzťahov z hľadiska *i u s c i v i l e*. K týmto dvom kategóriám sa zvyčajne ešte priraduje tretia - tzv. *i n t e r*

vať dvojicu slov držba-detencia, ako sa to niekedy v romanistike bežne robí, markantne napríklad A. B e r g e r, *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, Philadelphia 1953, s. 433, s. v. *detentio*, najmä keď detencia nie je rímskoprávny ale stredoveký výraz.

d i k t n á d r ž b a , nesprávne niekedy označovaná v literatúre výrazom "possessio ad interdicta".³³⁾

Východiskom pre toto základné delenie držby v práve klasickom sa stali práce renomovaného talianskeho romanistu S. R i c c o b o n a .³⁴⁾ Podľa Riccobonovej koncepcie existujú tri stupne držby: p o s s e s s i o n a t u r a l i s ako najnižší stupeň, p o s s e s s i o c i v i l i s ako najvyšší stupeň a p o s s e s s i o a d i n t e r d i c t a ako prostredný a zároveň najširší stupeň držby.³⁵⁾ Ako vidno, R i c c o b o n o považuje interdiktú držbu za osobitný typ držby a zaraďuje ju ako prostrednú kategóriu medzi civilnú a naturálnu držbu, čo je vcelku nesprávne, lebo pojem interdiktnej držby je vymedzený z hľadiska právnej ochrany držby, naproti tomu pojmy civilnej a naturálnej držby sú pojmy v podstate nezávislé na právnej ochrane. Správnejšie je považovať civilnú a naturálnu držbu za dve také formy držby, ktoré sú chránené interdiktom (civilná držba vždy, naturálna držba výnimočne).³⁶⁾

Aj keď mala Riccobonova teória silný vplyv a získala si niektorých romanistov, bez odporcov nezostala. Proti jeho teórii sa postupne s vážnymi a miestami oprávnenými výhradami vyjadrili S. P e r o z z i ,³⁷⁾ A. H ä g e r s t r ö m³⁸⁾ a W. K u n k e l .³⁹⁾ Celú diskusiu okolo tohto problému uzavrel zatiaľ M. K a s e r .⁴⁰⁾

33) Pozri M. K a s e r , RPR I., s. 387¹⁷⁾.

34) Porov. najmä S. R i c c o b o n o , Zur Terminologie der Besitzverhältnisse, ZSS 31, 1910, s. 324 ns.; podobne aj v iných prácach: BDR 49-50, 1948, s. 40 ns., Scritti Chironi 1, 1915, s. 377 ns.

35) S. R i c c o b o n o , s. 339.

36) Riccobonovu teóriu trojdelenia držobných vzťahov si osvojili S. W r ó b l e w s k i , Zarys wykładu prawa rzymskiego, Prawo rzeczowe, Kraków 1919, s. 97 ns.; E. H a b e l , Grundzüge des römischen Privatrechts, 2. Aufl., Darmstadt 1955, s. 59 ns.; H. S i b e r , Römisches Recht, s. 132 ns.; R. T a u b e n s c h l a g , Rzymskie prawo prywatne, 2. wyd., Warszawa 1969, s. 120 ns.; P. M. N e ō ſ a j , Obrazovanie rimskego gosudarstva, Minsk 1972, s. 168; K. K o l a ŋ c z y k , Prawo rzymskie, 2. wyd., Warszawa 1976, s. 268 ns.; I. B. N o v i c k i j - I. S. P e r e t e r a k i j , s. 171 ns. rozlišujú p o s s e s s i o c i v i l i s , sprostredkovaná držba (posredstvennoe vladenie) a p o s s e s s i o a d i n t e r d i c t a ; E. W e i s s , Institutionen des römischen Privatrechts als Einführung in die Privatrechtsordnung, Prag 1937, s. 152 rozdeľuje zasa faktickú moc v zmysle civilného práva na p o s s e s s i o c i v i l i s , p o s s e s s i o n a t u r a l i s a i u s t a p o s s e s s i o a v zmysle prétorského práva na držbu a d i n t e r d i c t a .

37) Porov. S. P e r o z z i , Instituzioni di diritto romano 1, Firenze 1928¹⁸⁾, s. 867 ns.

38) Pozri A. H ä g e r s t r ö m , Der römische Obligationsbegriff 1, Uppsala-Leipzig 1927, s. 199 ns.

39) Porov. W. K u n k e l , Civilis und naturalis possessio, Symbolae Prburgenses in honorem Ottonis Lenel, Leipzig 1935, s. 40 ns.

P e r o z z i , objasňujúc civilnú a naturálnu držbu tvrdí, že pojem *c i v i l i s p o s s e s s i o* je neklasický a odvoláva sa pritom na kritiku štyroch miest v Digestách, ktoré podľa prác R i c c o b o n a sú čo do svojho pôvodu nesporné (Iul.D.41,5,2,1; Ulp. D.45,1,38,7; Paul.D.24,1,26 pr.; Paul.D.41,2,1,4).⁴¹⁾

Na druhej strane H ä g e r s t r ö m otvorene odmieta trojstupňovitosť rímskych držobných vzťahov, ktorá nezodpovedá podľa jeho mienky klasickej terminológii. Za východisko považuje dvojstupňové delenie držby na *p o s s e s s i o c i v i l i s* a *p o s s e s s i o n a t u r a l i s* (Ulp.D.45,1,38,7; Iul.D.41,5,2,1).⁴²⁾

Pod pojem civilnej a naturálnej držby zahrňa H ä g e r s t r ö m všetky prípady držby, ale dovoľáva sa nevhodne rímskych klasikov, podľa mienky ktorých *c i v i l i s p o s s e s s i o* predstavuje aj interdiktnú držbu.

K u n k e l vcelku správne a vecne posúdil výsledky Riccobonovej teórie, pričom nie vo všetkom súhlasil s kritikou Perozziho a Hägerströma. Predovšetkým odmietol tvrdenie Perozziho o neklasickom pôvode civilnej držby⁴³⁾ ako aj Hägerströmovo učenie o splývaní interdiktnej držby s civilnou.

Z jeho štúdie možno usúdiť, že sotva považuje Riccobonovu tézu o trojstupňovitosti držby v práve klasickom za prijateľnú a to i napriek tomu, že sa R i c c o b o n o ako prvý pokúsil interpolačno-kritickou metódou spracovať problém držobnej terminológie a že má historickú zásluhu na prísnom vymedzení pojmu *c i v i l i s p o s s e s s i o*, ktorý bol do tých čias chápaný romanistikou len ako držba smerujúca k vydržaniu.⁴⁴⁾

Aj K u n k e l sa vo svojej kritike sústredil na Riccobonom vymedzený pojem interdiktnej držby. Podľa jeho mienky pojmové základy interdiktnej držby nie sú rovnaké s civilnou a naturálnou držbou, lebo pokiaľ *c i v i l i s p o s s e s s i o* je predpokladom pre nadobudnutie vlastníctva, je interdiktná držba na druhej strane východzím bodom pre určité magistrátske opatrenia k ochrane právneho pokoja

40) Pozri M. K a s e r , Wesen und Wirkung der Detention in den antiken Rechten, Deutsche Landesreferate zum III. Internationalen Kongress für Rechtsvergleichung in London, Tübingen 1950, s. 1-30; ten istý, RPR I., s. 384 ns.

41) K prvým trom miestam inak W. K u n k e l , Civilis, s. 42 ns.

42) Podobne porov. P. L e i f e r , Possessio, possessor, possidere, Paulys Realenzyklopädie der classischen Altertumswissenschaft, Stuttgart 1935, t. XXII, s. 847; aj W. K u n k e l , Civilis, s. 72, ktorý upozorňuje, že Ulpianov komentár k ediktu - D.43,16,1,9 a D.10,4,7,1 - uvádza síce aj interdikt, ale nie ako samostatný druh držby, avšak výslovne ako prípad, v ktorom je chránený ten, kto *n a t u r a l i t e r p o s s i d e t*.

43) Pozri pozn. 41.

44) Porov. W. K u n k e l , Civilis, s. 41.

a regulovaní úloh strán vo vlastníckom spore. Takže medzi oboma pojmami nie je natoľko jasný rozdiel ako medzi *civilis* a *naturalis possessio*, pričom civilná a interdiktná držba sú dva vedľa seba existujúce, rôzne, vzájomne sa doplňujúce právne javy.⁴⁵⁾ Tým chcel Kunkel povedať toľko - podľa môjho názoru správne - že nemožno do jedného radu v rímskom práve klasickom stavať tieto tri držby. Niet pre takýto krok opory v prameňoch, ani jednotné vedecké kritérium.

Napokon vystúpil v diskusii M. Kaser, ktorý zaujal svoje stanovisko. Rozoznáva v podstate dva druhy držby: 1. *possessio civilis* a 2. *detentio*, ktorá sa podľa civilného práva nazýva *possessio naturalis* a podľa honorárneho práva *in possessione esse* ("byť v držbe").⁴⁶⁾ Hlavný prínos tejto koncepcie spočíva v tom, že Kaser poukázal na závislosť charakteru držby od civilného a prétorského práva. Inak sa však nemožno ubrániť dojmu, že vývoj náuky počnúc vystúpením Riccobona a končiac Kaserom spôsobil vystriedanie antitézy *iusta - iniusta* antitézou *civilis - naturalis*.

2. *Civilis possessio*. Faktická moc pri civilnej držbe vyvierala z určitého, právom uznaného dôvodu zvaného *iusta causa possessionis*. Vzhľadom na svoju kauzu bola právne kvalifikovaná držbou a právnym podkladom pre nadobudnutie kvirítskeho vlastníctva. O tom niet v prameňoch a ani v literatúre sporu.⁴⁷⁾

Jej základným pojmovým znakom okrem *corpus et animus* bol teda určitý právny dôvod, ktorým bol len titul, smerujúci k vzniku vlastníckeho práva ako napríklad *pro emptore*,

45) W. Kunkel, *Civilis*, s. 63. Podobne ako Hägerström a Kunkel pochybujú o samostatnej existencii interdiktnéj držby aj G.R. Flück, *Der Besitz in gesellschafts- und arbeitsrechtlicher Beziehung*, München 1970, s. 4 ns.; F. Leifer, s. 843, 847; J. Vážný, *Vlastnictví a práva věcná*, Brno 1937 sa na s. 91 ns. zmieňuje o pravej držbe (t.j. *possessio civilis* a pravdepodobne aj interdiktná držba) a o nepravej držbe (detencia, t.j. prípady *possessio naturalis*).

46) Výraz "*in possessione esse*" sa nachádza v prétorskom edikte a predstavuje skutočnú moc nad vecou s ktorou nie sú spojené právne následky držby. Výraz "*in possessione esse*" použil napríklad aj Vážný ako vyjadrenie faktickej moci, ktorú prétor chránil za účelom dozoru nad držiteľom a jeho hospodárstvom. Porov. J. Vážný, s. 94.

47) S. Riccobono, s. 330; W. Kunkel, *Civilis*, s. 61 ns.; E. Rabel, s. 59 ns.; H. Siber, *Römisches Recht*, s. 135; S. Wroblewski, s. 98; E. Weiss, s. 154; M. Kaser, *RPR I.*, s. 386; K. Kolář, s. 268 a i.

pro donato, pro dote, pro legato, pro soluto, pro derelicto, pro herede atď. Podľa týchto zvláštnych nadobúdacích dôvodov sa odlišovala civilná držba značne od ostatných prípadov držby.

Treba však so všetkou naliehavosťou zdôrazniť, že v rímskom práve nestačila objektívna existencia kauzy (napr. otrok kúpil vec - pro emptore), ale sa vyžadovala aj spôsobnosť držiteľa, daná právnym poriadkom, na založenie stavu civilnej držby.⁴⁸⁾ Iure civili preto nemohli držať syn pod otcovskou mocou ani otrok.⁴⁹⁾ V rímskom práve sa totiž od civilného držiteľa vyžadovalo, aby bol plnoprávnou osobou - persona sui iuris, t.j. aby mal plnú majetkovú spôsobilosť. V najstaršom práve, vzhľadom na zvláštnu štruktúru rodinných pomerov, mal túto spôsobilosť len pater familias - hlava rodiny.

Civilne nedržal - a na to treba zvlášť položiť dôraz - ani obdarený manžel v dôsledku zákazu darovania "inter virum et uxorem".⁵⁰⁾ Medzi civilných držiteľov nemožno rátať ani držiteľov, ktorým síce patrí majetková spôsobilosť, avšak kauza ich držby nevedie k vzniku vlastníckeho práva (napr. nájomník, uschovávatel, vypožičiavateľ, záložný veriteľ a pod.).

Všetky tieto uvedené subjekty (a otroci) boli teda vylúčené z civilnej držby a preto sa natíska otázka, kto vlastne bol podľa práva civilným držiteľom? Predovšetkým sám kvirítsky vlastník, ktorý už vec na základe civilnej držby vydržal, alebo ju získal iným platným originárnym či derivatívnym spôsobom do vlastníctva. Preto sa v tomto zmysle niekedy o civilnej držbe hovorí ako o "vlastnej držbe" (Eigenbesitz).⁵¹⁾

Civilným držiteľom bol ďalej ten, kto sa kvirítskym vlastníkom ešte nestal, hoci bol platne zriadený právny dôvod jeho civilnej držby. Takýto prípad mohol nastať vtedy, ak niekto nadobudol kúpou remanencií len na základe odovzdania (per traditionem). Kúpa bola v tomto prípade vlastníckym titulom, t.j. iusta causa possessionis, avšak púhe odovzdanie manci-

48) V náuke sa niekedy hovorí o tzv. "spôsobilosti byť držiteľom", alebo o "spôsobilosti k držbe" (spôsobilosť držiteľská sa približuje spôsobilosti právne konať). Pozri napríklad H.P. Benöhr, Der Besitzerwerb durch Gewaltabhängige im klassischen römischen Recht, Berlin 1972, passim.

49) Ulp.D.45,1,38,7: Sed quamvis civili iure servus non possideat, tamen ad possessionem.

50) Paul.D.24,1,26 pr.: ... licet illa iure civili possidere non intellegatur ...

51) Porov. napríklad P. Leifer, s. 843; W. Kunkel, Civilis, s. 40 ns.; M. Kaser, RPR I., s. 387.

pačnej veci nespôsobilo prevod vlastníctva na nadobúdateľa. Celý prípad bol právne konštruovaný tak, že nadobúdateľ veci získal vlastníctvo k nej len na základe *i u s t a e c a u s a e p o s s e s s i o n i s* a mancipácie alebo *i n i u r e c e s s i o n i s*. Nerešpektovanie predpísaného formálneho spôsobu nadobudnutia vlastníckeho práva účastníkmi právneho úkonu, spôsobovalo iba prevod civilnej držby.

V spojitosti so základnými elementami držby vôbec a civilnej držby zvlášť, je nevyhnutné zmieniť sa o *a n i m u s p o s s i d e n d i*.⁵²⁾ Všeobecne povedané znamená tento prvok držby vôľu, úmysel niečo držať. Držiteľova vôľa v pojme *p o s s e s s i o* (pojmová úroveň všeobecná) je vyjadrená jeho vôľou vec ako takú fakticky ovládať a je celkom zbytočné ju nejak kvalifikovať.⁵³⁾

Staršia náuka, reprezentovaná *S a v i g n y m*, kladla nemalý dôraz práve na *a n i m u s p o s s i d e n d i*, teda na psychický vzťah držiteľa k veci. Podľa intenzity, resp. kvality vôle držiteľa, rozlišovala jednotlivé druhy držby. *S a v i g n y* sa sám pokúšal odôvodňovať všetky prípady civilnej držby zvláštnym druhom držiteľovej vôle - *a n i m u s d o m i n i*,⁵⁴⁾ alebo *a n i m u s r e m s i b i h a b e n d i*. Pri naturálnej držbe považoval zasa za rozhodujúci *a n i m u s a l i e n o n o m i n e* a zdôrazňoval, že rozdiel medzi civilnou a naturálnou držbou spočíva v rozdielnosti držiteľovej vôle.⁵⁵⁾

52) Pojem "*possessio corpore*" ako fyzické ovládanie veci nie je v literatúre ani v prameňoch v podstate sporným. Výrazom "*corpus*" vyjadrujeme fyzickú, skutočnú moc držiteľa, ktorá je základom každej držby a ktorá vzhľadom na mienku rímskych právnikov znamená nielen tesný mocenský zväzok držiteľa k veci, ale aj každý iný voľnejší vzťah, zabezpečujúci držiteľovi možnosť bezprostredne na vec pôsobiť. Porov. k tomu M. B o h á ě k, Nástin přednášek o soukromém právu římském, I. Úvod, Práva věčná, Praha 1945, s. 93; ten istý, K snahám o jednotnou konstrukci držby, zvl. otisk z Randova Jubilejního Památníku, Praha 1934, s. 7.

53) Niektorí autori definujú držbu ako faktickú moc nad vecou s vôľou držať vec ako svoju vlastnú (!), čím ztotožňujú všeobecný pojem držby s osobitným pojmom, t.j. s civilnou držbou. Pozri k tomu za ostatných napríklad L. H e y - r o v s k ý, Dějiny a systém soukromého práva římského, 7. vyd., Bratislava 1929 (Sommer-Vážný) s. 215.

54) Výraz "*animus domini*" sa nenachádza v rímskych prameňoch. Pozri k tomu G. C o r n i l, Traité de la Possession dans le Droit Romain, Paris 1905, s. 29; H. D e r n b u r g, Pandekten I, 7. Aufl., Berlin 1902, s. 401; V. H a n - g a, Nota cu privire la elementele posesiunii romane, Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Series Iurispudentia, Cluj 1964, s. 168 uvádza v tejto spojitosti, že psyché despozitoris z parafrázy Inštitúcií znamená len *a n i m u s d o m i n a n t i s* a nie *a n i m u s d o m i n i*.

55) C.F. *S a v i g n y*, Das Recht des Besitzes, Darmstadt 1967 (nezmenená reprografická dotlač 7. vydania), s. 69 ns. Podobne napríklad aj S o k o l o w - s k i rozlišoval na základe vôle držiteľa medzi *n a t u r a l i s p o s s e s s i o*, *p o s s i d e r e a l i e n o n o m i n e* a *r e m s i b i h a b e n d i*. Pozri k tomu P. S o k o l o w s k i, Der Besitz im klassischen Recht und deutschen bürgerlichen Gesetzbuch, Die Philosophie im Privatrecht 2, Halle 1907, s. 179.

Proti Savignyho teórii stroho vystúpil J h e r i n g , ktorý za základ civilnej a naturálnej držby nepovažoval subjektívnu vôľu držiteľa, lež stanovisko právneho poriadku, od ktorého jedine záleží, koho považovať za civilného a koho za naturálneho držiteľa.⁵⁶⁾ Názor Jheringa si v podstate osvojila, resp. je k nemu blízko dnešná romanistická literatúra, ktorá nahradila Savignyho subjektívnu a Jheringovu objektívnu teóriu vôle k a u z á l n o u t e ó r i o u , podstatou ktorej je, že civilný držiteľ drží vec pre seba, lebo to vyplýva z právneho titulu (kauzy) jeho držby a že naturálny držiteľ drží zasa vec pre iného, lebo to takisto vyplýva z kauzy jeho držby.⁵⁷⁾

3. N a t u r a l i s p o s s e s s i o . Naturálna držba je každý druh faktickej moci s ktorým nie je spojená právna kvalifikácia tejto moci.⁵⁸⁾ Pramene okrem výrazu p o s s e s s i o n a t u r a l i s , c o r p o r a l i s p o s s e s s i o používajú pre označenie púhej faktickej moci aj slová t e n e r e , e s s e i n p o s s e s s i o n e , m o r a t i i n f u n d o , a l i e n o n o m i n e p o s s i d e r e a pod. Samotný výraz p o s s e s s i o n a t u r a l i s pochádza pravdepodobne od Juliana (Iul.D.41,5,2,1)⁵⁹⁾ pričom najstaršie právo používalo jednoducho pojem p o s s i d e r e .

Obsah pojmu naturálnej držby tvorí c o r p o r a l i s p o s s e s s i o , tj. každý druh faktickej moci držiteľa nad vecou. K pojmovým prvkom ďalej patrí vôľa držať vec pre iného (a n i m u s a l i e n o n o m i n e), ktorá vyplýva z ekonomickej alebo osobnej závislosti naturálneho držiteľa na civilnom držiteľovi.

K naturálnej držbe patria prípady držby vecí na základe právneho titulu, ktorý nevedie k získaniu vlastníckeho práva (nájom, аренда, úschova, vypožičanie a pod.). V týchto prípadoch držiteľ musí rátať s tým, že po určitom čase má vec vrátiť vlastníčkovi. Ako vidno, aj tu existovala c a u s a p o s s e s s i o n i s alebo d e t e n t i o n i s ,⁶⁰⁾ spravidla vyjadrená obligačnou zmluvou, ktorá zaru-

56) Pozri R. J h e r i n g , Der Besitzwille, Jena 1868, s. 52 ns.

57) E. W e i s s , s. 153.

58) Pozri S. R i c c o b o n o , s. 325 ns.; M. K a s e r , Eigentum und Besitz im älteren römischen Recht, 2. Aufl., Köln-Graz 1956, s.313 ns.; ten istý, RPR I., s. 386; ten istý, Detention, s. 1; W. K u n k e l , Civilis, s.40 ns.; G. M a c C o r m a c k , Civilis and naturalis possessio, ZSS 84, 1967, s. 47 ns.; K o l a n c z y k dokonca tvrdí, že prirodzená držba nevyvoláva účinky ani v sfére práva civilného ani práva prétorského. K tomu porov. K. K o l a n c z y k , s. 268.

59) Pozri k tomu M. K a s e r , RPR I., s. 386.

60) Podobne E. W e i s s , s. 154, odlišne iní autori, pozri pozn. 58. W e i s s je zatiaľ jediným romanistom, ktorý pri naturálnej držbe postrehol celkom samozrejmý element: aj naturálna držba musí vyvierať z právneho dôvodu.

čovala oprávnenému vec držať, ale na druhej strane ho nútila uznávať ekonomickú nadradenosť druhej zmluvnej strany. Naturálny držiteľ nemal samostatnú interdiktívnu ochranu svojej držby, lebo proti rušivým zásahom tretích osôb bol nútený hľadať ochranu u civilného držiteľa.⁶¹⁾

Okrem ekonomickej závislosti prichádzala naturálna držba do úvahy aj vtedy, ak ona vyjadrovala osobnú závislosť držiteľa: *filiipossessio* (Iul.D.41,5,2,2), držba manželky *in manu* a tiež držba otrocka (Ulp.D.45,1,38,7) napíňali len skutkovú podstatu naturálnej držby, ktorá podobne ako aj držba osôb obligáčno oprávnených, nepožívala výhody prétorskej ochrany.

Tretiu zvláštnu kategóriu naturálnych držiteľov tvorili prípady faktickej moci záložného veriteľa pri ručnom zálohu, prekaristu a sekvestra. Zvláštnosť tejto kategórie držiteľov spočívala v tom, že hoci boli z hľadiska práva iba naturálnymi držiteľmi, dostalo sa im v práve klasickom výhod interdiktívnej ochrany.

Romanistika dodnes nedala uspokojivú odpoveď na otázku, prečo rímske právo nechránilo rovnako všetkých naturálnych držiteľov. Prevažná väčšina autorov vychádza z praktických ohľadov,⁶²⁾ ktoré klasickí právnici uvádzali ako skutočné dôvody ochrany záložného veriteľa, prekaristu a sekvestra. Tieto tri prípady tvorili podľa ich mienky výnimky z naturálnej držby⁶³⁾ a boli chránené jednoducho z toho dôvodu, že aj záložný veriteľ (*creditor pignoratiticius*), aj prekarista (*precario accipiens*), aj sekvestr mali väčší osobný záujem na udržaní držby než *debitor pignoratiticius*, *precario datus* alebo procesné strany v prípade sekvestrácie.⁶⁴⁾

III. Úvaha o držbe obdareného manžela -

61) Právnický sa vychádza z toho, že pri uvedených držobných pomeroch nejde o prevod držby (!), ale len o zverenie vecí, pričom odovzdávateľ mieni ďalej držať vec, ktorú dočasne zveril inému, *animo nostro, corpore alieno* (Paul.D.41,2,3,12). K tomu pozri J. Vážný, s. 92 ns. Pritom sa hľadá aj na "ekonomickú stránku rímskych nájomníkov a árendátorov, ktorí "si svoj vzťah ináč neveďeli predstaviť, ako plne závislý vzťah". K tomu porov. H. Dernburg, s. 104".

62) R. Jhering, s. 368; H. Siber, *Römisches Recht*, s. 133; P. Jörs - W. Kunkel - L. Wenger, s. 112; F. Zöllner, *Rechtliches Privat III A*, Warszawa-Kraków 1920, s. 8; M. Kaser, *Zum römischem Pfandbesitz*, ZSS 64, 1944, s. 390 a iní.

63) Staršia náuka nazývala tieto prípady pojmom "odvedená držba" (Savigny), "zverená držba" (Brinz), "neregulárna držba" (Zielonacki) a pod., novšia napríklad "cudzía držba" (Kaser).

64) M. Kaser, RPR I., s. 389; ten istý, *Detention*, s. 16; F. Leifer, s. 843 ns. Vážný napríklad tvrdí, že držba záložného veriteľa, prekaristu a sekvestra tvorila pravdepodobne dôležitý druh držby, niečo podobného ako *possessio agri publici*. V práve *corporis iuris* sa javia však tieto prípady ako anomálne a dogmaticky sa dajú len ťažko vysvetliť. Pozri k tomu J. Vážný, s. 93.

l a . Ak berieme v úvahu doterajšie rozvažovanie o druhoch rímskej držby ľahko zistíme, že faktické vzťahy medzi manželmi založené zakázaným darovaním mali z hľadiska držby špecifický charakter. Ten spočíval v tom, že držba obdareného manžela bola vždy prinajmenšom sporná otázka.

Už som uviedol vyššie, že držba bola v rímskom práve chápaná ako fakt, teda ako právne významný **f a k t i c k ý s t a v** . Preto nemožno jednoducho dosť dobre rozumieť tomu, keby sa faktická moc obdareného manžela nad darovanou vecou poprela.

Nesporné je, vzhľadom na fakticitu držby,⁶⁵⁾ že obdarený manžel sa podľa rímskeho práva nepovažuje za civilného vlastníka daru,⁶⁶⁾ hoci si darca želá, aby sa obdarený k veci správal ako jej vlastník. Okrem toho nielen faktická povaha držby, ale hlavne zákaz darovania "inter virum et uxorem" bráni zásadne tomu, aby na obdareného manžela prešlo vlastnícke právo. Práve tak isto je nesporné aj to, že obdarený manžel nie je podľa práva ani civilným držiteľom.⁶⁷⁾ Zákaz darovania "inter virum et uxorem" spôsobuje totiž nielen neplatnosť darovania ako takého,⁶⁸⁾ ale má aj významné vecnoprávne účinky. Keďže darovanie medzi manželmi je neplatné, lebo je zakázané, chýba každému darovaniu medzi manželmi právny dôvod, ktorý by bol spôsobilý previesť na obdareného vlastnícke právo alebo aspoň civilnú držbu. V tom je aj romanistická literatúra svorne jednotná.

Skúmajúc držbu obdareného manžela, problematickými sa zdajú predovšetkým dve otázky: 1. či obdareného manžela je možné vobec považovať za držiteľa daru, t.j. či darovaním, medzi manželmi zakázaným, nastal prevod držby, 2. ak považuje rímske právo obdareného manžela za držiteľa, akej povahy je jeho držba.

Ako je známe, staršie rímske právo nepovažovalo vôbec obdareného manžela za držiteľa vecí, resp. považovalo jeho držbu za spornú.⁶⁹⁾

65) Je pozoruhodné, že Paulus napríklad kvalifikuje držbu ako fakt práve v spojitosti s prevodom držby uskutočnenom darovaním medzi manželmi. Pozri Paul. D.41,2,1,4: Si vir uxori cedat possessione donationis causa ... res facti infirmari iure civili non potest ...

66) P. B o n f a n t e , *Institute římského práva*, 9.vyd. (prel. J. Vážný), Brno 1932, s. 389 ns.; M. B o h á ě k , *Nástin I.*, s. 95; H. S i b e r , *Römisches Recht*, s. 75 uvádza, že *t r a d i t i o* je neúčinné, ak je právny dôvod odovzdania zakázaný ako napríklad pri darovaní medzi manželmi.

67) Paul.D.24,1,26 pr.; W. K u n k e l , *Civilis*, s. 44; C.G. B r u n s , *Das Recht des Besitzes im Mittelalter und in der Gegenwart*, Tübingen 1848, s.25; M. K a s e r , *Eigentum und Besitz*, s. 359.

68) Pozri hore I., 5.

69) Porov. E.H. K a d e n v rec. ku P. Dumont, 288 50, 1930, s. 616; K. M i s e r a , *Bereicherungsgedanke*, s. 89; M. K a s e r , *Eigentum und Besitz*, s. 355 ns.

To znamená, že darovanie "inter virum et uxorem" nespôsobovalo prevod držby z darcu na obdareného manžela, čo inými slovami dokazuje vlastne negáciu základného poňatia rímskej držby ako telesnej moci nad vecou. To si zrejme starší rímski právnici predklasického obdobia buď dostatočne jasne neuvedomili, alebo, čo je menej pravdepodobné, kompilátori justiniánskej kodifikačnej komisie nepovažovali z praktických dôvodov za vhodné zaradiť do Digest názory, ktoré ďalší rímskoprávny vývoj prekonal.

Ak teda staršia veda rímskeho práva nepriznávala obdarenému manželovi *p o s s e s s i o*, nepriznávala mu v dôsledku toho ani držobnú ochranu. To je vcelku pochopiteľné. Ako však dať do súladu na jednej strane fakt, že k darovaniu medzi manželmi skutočne došlo a že teda obdarený drží predmet daru so skutočnosťou, že právny poriadok nepovažuje obdareného za držiteľa a teda vlastne neguje faktický stav vytvorený darovaním, tj. popiera stav, že obdarený drží? To sa vskutku zdá nepochopiteľné a postoj staršej rímskoprávnej vedy si vieme dnes len ťažko vysvetliť. Východiško by sa vari našlo ak by sme pripustili, že držba obdareného manžela podľa najstaršieho rímskeho práva bola faktickým mocenským vzťahom postaveným proti *c i v i l i s p o s s e s s i o*, *n a t u r a l i s p o s s e s s i o*, ba aj proti *p o s s e s s i o p r o p o s s e s s o r e*.⁷⁰⁾ Iné, nie príliš vhodné vysvetlenie je aj to, ak by sa držba obdareného manžela chápala len ako spoločenský stav bez právnych následkov nazvaný prosťe ako "držanie". V takomto prípade, pravda, by sa spoločenský stav "držanie" (*p o s s e s s i o c o m m e r c i i*) nekryl s faktickým stavom "držba" (*p o s s e s s i o i u r i s c o n s t i t u t i*) vyvolávajúcim právne následky.⁷¹⁾

Až Julian⁷²⁾ priznal obdarenému manželovi držbu a držobnú ochranu. V tejto spojitosti sa bežne uvádza Ulpianov fragment z 15. knihy komentárov k ediktu.

70) Inej mienky je K a s e r, podľa ktorého staršia predjuliánska teória považovala obdareného manžela za detentora a zaradila ho do jedného radu s nájomcom, árendátorom a ostatnými naturálnymi držiteľmi. Porov. M. K a s e r, Detentio, s. 18, podobne ten istý, Eigentum und Besitz, s. 357, kde sa dovoľáva mienky Cassia (D.41,6,1,2) a Neratia (D.24,1,44).

71) O sociálnom stave, ktorý sa javí navonok ako moc subjektu nad vecou ("držanie") a o súhrne právnych skutočností tvoriacich skutkovú podstatu moci subjektu nad vecou a vyvolávajúcou v právnej sfére právne účinky ("držba") pozri u P. R o u č e k - J. S e d l á č e k, Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi 2, Praha 1935, s. 70 na.

72) Salvius Iulianus sa narodil asi v r. 100 n. l. Pozri k tomu P. K r o h, Lexikon der antiken Autoren, Stuttgart 1972, s. 547; W. K u n k e l, Herkunft und soziale Stellung der römischen Juristen, 2. Aufl., Graz-Wien-Köln 1967, s. 157-166.

Ulp.-Iul.D.5,3,13,1: Omnibus etiam titulis hic pro possessore haerer et quasi iniunctus est. Denique et pro emptore titulo haeret: nam si a furioso emero sciens, pro possessore possideo. Item in titulo pro donato quaeritur, an quis pro possessore possideat, ut puta uxor vel maritus: et placet nobis Iuliani sententia pro possessore possidere eum, et ideo petitione hereditatis tenebitur. Item pro dote titulus recipit pro possessore possessionem, ut puta si a minore duodecim annis nupta mihi quasi dotem sciens accepi. Et si legatum mihi solutum est ex falsa causa scienti, utique pro possessore possidebo.

Julian ako prvý rímsky právnik uznal prevod držby medzi manželmi a na strane obdareného ju kvalifikoval ako *p o s s e s s i o p r o p o s s e s s o r e*. Podobné stanovisko si neskôr osvojili ďalší, hlavne Paulus⁷³⁾ a Ulpianus.⁷⁴⁾

Paul.D.41,2,1,4: Si vir uxori cedat possessione donationis causa, plerique putant possidere eam, quoniam res facti infirmari iure civili non potest.

Paulus tu celkom jasne uznáva prevod držby na obdarenú manželku a odôvodňuje tento prevod faktickou povahou držby ako takej. Pozoruhodné sú na tomto mieste dve veci, pričom obe sú rovnako významné. Po prvé, Paulus upozorňuje na skutočnosť, že *v ä c š i n a* je toho názoru, že obdarená manželka drží ("plerique putant"). To znamená, že v tom čase nebola ešte mienka o prevode držby všeobecne uznaná.⁷⁵⁾ Po druhé, tento výrok rímskeho právnik je priam klasickým príkladom toho, že držba sa v Ríme posudzovala ako faktický stav. Paulus sa preto oprávnene dožaduje uznania držby obdareného manžela, lebo ak je už vec v rukách obdareného, civilné právo nemôže takúto faktickú situáciu zrušiť ("quoniam res facti infirmari iure civili non potest"). V danom prípade z toho logicky vyplýva, že ak by sa držba chápala ako subjektívne právo, neuznalo by civilné právo držbu obdareného manžela, nakoľko zákaz darovania by postihoval nielen vlastnícke právo, ale aj každé iné subjektívne právo, t.j. aj držbu, ak by bola subjektívnym právom. Práve faktická povaha držby zabráňuje tomu, že sa zákaz darovania "inter virum et uxorem" nevzťahuje aj na držbu.

Prevod držby uznal a obdareného manžela za spôsobilého držby považoval aj Ulpian.

Ulp.D.41,2,16: Quod uxor viro aut vir uxori donavit, pro possessore possidetur.

73) Iulius Paulus žil na rozhraní 2.-3. stor. n. l. Pozri P. K r o h , s. 329 ns.; W. K u n k e l , Herkunft, s. 244 ns.

74) Domitius Ulpianus pôsobil ako významný právnik v prvej polovici 3. stor. n. l. Pozri P. K r o h , s. 638 ns.; W. K u n k e l , Herkunft, s. 245-255.

75) Podobne E.H. S e l i g s o h n , s. 32.

Ulpian vychádza z Julianovej a Paulovej náuky a domnieva sa, že čo žena mužovi alebo čo muž žene daroval, drží každý ako držiteľ ("pro possessore possidetur"). Celkom protichodné stanovisko zaujal však Ulpian na inom mieste (D.24,1,46), v ktorom zase otvorene držbu obdareného manžela poprel.

Ulp.D.24,1,46: Inter virum et uxorem nec possessionis ulla donatio est.

V spojitosti s týmto výrokom uvádza S e l i g s o h n , že ide zrejme o Ulpianov citát z niektorého staršieho právnika v čom ho utvrdzuje v prvom rade fragment v D.41,2,16.⁷⁶⁾ Zdá sa podľa všetkého, že Seligsohnova domnienka je prijateľným vysvetlením na odstránenie rozporu medzi Ulpianovým priznaním a poprením držby obdareného manžela.

Osobitnú pozornosť si zasluhuje ale iný Ulpianov fragment, vyvolávajúci v romanistickej literatúre stále mnoho sporov. Ide o Ulp.D.43.16,1,9-10 z titulu "de vi et de vi armata". Rozbor oboch paragrafov (9,10) sa objavuje vo všetkých významnejších spisoch pojednávajúcich o interdiktnej ochrane držby. Pre úplnosť ich uvediem aj s možnými interpoláciami.

Ulp.D.43,16,1,9+ Deicitur is qui possidet, (sive civiliter sive naturaliter) possideat: nam et (naturalis) possessio ad hoc interdictum pertinet. § 10. Denique et si maritus uxori donavit eaue delecta sit, poterit interdicto uti: (non tamen si colonus).

Podľa mienky Ulpiana držiteľ vecí - civilný, rovnako ako aj naturalný - je oprávnený použiť na ochranu svojej držby i n t e r d i c t u m u n d e v i ("nam et naturalis possessio ad hoc interdictum pertinet"), ba dokonca takéto právo má aj obdarená manželka ("denique et si maritus uxori ... poterit interdicto uti"). Nemá takúto spôsobilosť árendátor ("non tamen si colonus"), pričom interdikť má k dispozícii iba ten kto drží ("possideat"), nakoľko nikto iný okrem držiteľa nemože byť považovaný za delecta. K tomuto Ulpianovmu fragmentu sa ešte vrátim.

Z prameňov teda plynie, že prvú otázku zodpovedalo rímske právo kladne. Podľa klasického práva treba obdareného manžela považovať za držiteľa daru. Nie je však celkom jednoduché zodpovedať druhú otázku týkajúcu sa právnej kvality držby obdareného manžela.

Z predchádzajúcej časti toho príspevku vyplýva (II.), aké základné kategórie držobných vzťahov zakotvovalo rímske právo - boli to p o -

76) Pozri E.H. S e l i g s o h n , s. 30 ns. Opačne M. K a s e r , Eigentum und Besitz, s. 356 ns. podľa ktorého D.24,1,46 treba pripísať Ulpianovi.

sessio civilis a *sessio naturalis*. Pravda tieto dve formy držby ani zďaleka nevyčerpávajú rozsiahly pramenný materiál, z ktorého sa dozvedáme aj o ďalších prejavoch držobných vzťahov. Rozlišovalo sa aj medzi *sessio bonae fidei* a *sessio male fidei* z hľadiska držiteľovej dobromyseľnosti, medzi *poss. non vitiosa* a *poss. vitiosa* z hľadiska prétorskej interdiktnej ochrany, medzi *poss. iusta* a *poss. iniusta* z hľadiska právneho základu držby a pod. A práve v týchto hraniciach, daných rímskym právnym poriadkom, je žiaduce určiť princípy, na ktorých by spočívala držba obdareného manžela. Fixovanie týchto princíпов spôsobuje však v romanistickej literatúre nemalé ťažkosti.

Dumont považuje držbu obdareného manžela za držbu *su generis*.⁷⁷⁾ Karlova v zmysle Julianskej a Ulpianskej koncepcie posúdil držbu obdareného manžela ako *sessio pro possessore*, ale celkom nepochopiteľne ju stotožnil s držbou civilnou.⁷⁸⁾ Na druhej strane Kaser túto istú držbu chápe ako interdiktú držbu.⁷⁹⁾ Povahu držby obdareného manžela skúmal aj Riccobono, ktorý sa najprv dovoláva Paul.D.24,1,26 pr. a tvrdí, že obdarený manžel v dôsledku zákazu darovania vec nadrží (s. 330), v zápätí ale neváha obdarenému manželovi priznať podľa Ulp.D.43,16,1,9 prirodzenú držbu a to v zmysle interdiktnej držby (s. 342, 369), pričom takáto držba je protiprávna (s. 348).⁸⁰⁾ O nič viacej svetla do celej veci nevniesol ani Seligsohn, ktorý naznačil, že držba obdareného manžela je vlastne v duchu rímskeho poňatia *sessio iniusta*. Preto navrhuje u Ulpiana (D.43,16,1,9) používať ako pravý text namiesto *civiliter*, *naturaliter*, *naturalis* jednoducho *iuste*, *iniuste*, *iniusta*.⁸¹⁾ Taliansky romanista Aru v obsiahlej monografii venovanej výhradne otázkam darovania medzi manželmi⁸²⁾ prišiel k záveru, že podľa niektorých pramenných miest (Paul.D.24,1,26 pr.; Paul.D.41,6,1,2; Paul.D.24,1,24; Pomp.D.41,6,3) držba obdareného manžela nie je *sessio civilis*.

77) P. Dumont, s. 67 ns.

78) Porov. O. Karlova, s. 219 ns.

79) M. Kaser, Detentio, s. 18.

80) S. Riccobono, s. 330, 342, 369, 348.

81) Pozri E.H. Seligsohn, s. 31.

82) L. Aru, Le donazioni fra coniugi in diritto romano, Padova 1938, 411.

l i s (s. 193-199), že podľa niektorých pramenných miest (Ulp.D.43, 16,1,9-10; Ulp.D.24,1,19 pr.; Paul.D.41,1,57) držba obdareného manžela je p o s s e s s i o i n i u s t a a je precizovaná ako nedobromyseľná (s. 193, 200 a n.), že podľa niektorých pramenných miest (Ner.D.24,1,44) držba obdareného manžela je n e p l a t n á.⁸³⁾

Z tohto stručného prehľadu vyplýva jedno: o charaktere držby obdareného manžela možno vysloviť bezpečne len hypotetické názory.

Isté presné správy máme len pokiaľ ide o civilnú držbu, nakoľko v zmysle rímskeho práva bolo vylúčené, aby obdarený manžel civilne držal predmet daru a vydržaním aby sa prípadne stal vlastníkom. Podľa môjho názoru presvedčivý dôkaz o vylúčení civilnej držby obdareného manžela nájdeme už u spomínaného Ulpianovho fragmentu D.43,16,1,9-10 a k ho, pravda, posudzujeme spolu s § 23 toho istého fragmentu. V paragrafoch 9, 10 a 23 je však nevyhnutné starostlivo zvážiť obsah slov "possidebat", "possidet", ktoré zvädzajú k príliš širokej interpretácii držobných vzťahov. Domnievam sa, že treba vychádzať z celkového ponímania rímskej teórie o držbe a rímskeho práva vôbec a pojmy "byť v držbe" a "vydržať" vysvetľovať reštriktívne, t.j. vzťahovať ich len na c i v i l n ý c h d r ž i t e ľ o v . Za takého stavu je zrejmé, že interdiktná ochrana priznaná Ulpianom obdarenému manželovi (§ 10), nemá dostatočnú oporu. Pokúsim sa to vysvetliť.

Ak by sme bližšie skúmali pramene, zistíme, že všetky držobné interdikty, nie len interdikt u n d e v i , o ktorom Ulpian v spojitosti s d o n a t i o i n t e r v i r u m e t u x o r e m hovorí, mali v rímskom práve súkromnom jednu dôležitú funkciu: chrániť faktickú moc držiteľa. A pod slovom "držiteľ" mali rímski právnici obvykle na mysli civilného držiteľa. Jasne nás o tom presvedčuje napríklad Gaius.

Gai.Inst.4ml53: Possidere autem videmur non solum, si ipsi possideamus, sed etiam si nostro nomine aliquis in possessione sit, licet is nostro iuri subiectus non sit, qualis est colonus et inquilinus. Per eos quoque, apud quos deposuerimus aut quibus commodaverimus aut quibus gratuitam habitationem praestiterimus, ipsi possidere videmur.

Ak tomu mám dobre rozumieť, znamenajú Gaiove slová asi toľko, že držiteľom je predovšetkým ten, kto vec sám drží pre seba, ako aj ten,

83) Perov. L. A r u , s. 193: "... il possesso del coniuge donatario era viziato da un vizio soggettivo (mala fede), non da un vizio oggettivo (mancanza di causa)." Inej mienky je M i s e r a , ktorý popiera opodstatnenosť kategórie dobromyseľnej a nedobromyseľnej držby v náuke o darovaní medzi manželmi a na podporu svojho stanoviska uvádza celý rad prameňov. Pozri K. M i s e r a , Be-reicherungsgedanke, s. 196 ns.

v mene ktorého drží árendátor a nájomca ("colonus et inquilinus"), alebo uschovávateľ či vypožičiavateľ ("depositarius aut commodatarius"), alebo ten, ktorému držiteľ prenajal byt ("quibus gratuitam habitationem praestiterimus"). Vo všetkých týchto prípadoch "ipsi possidere videmur", tj. držiteľom je len ten, kto pre seba drží alebo ten, kto síce vec fakticky neovláda ale iní ju ovládajú za neho a teda len takémuto držiteľovi patrí interdiktná ochrana. Záver: nájomca, árendátor, vypožičiavateľ, uschovávateľ nie sú civilnými držiteľmi vecí, ergo, nemali ani procesnoprávnu spôsobilosť domáhať sa priamej interdiktnej ochrany.

A nie je v podobnej situácii aj obdarený manžel? Uvedené miesto nepriamo dokazuje dve skutočnosti: 1. obdarený manžel nemá civilnú držbu, 2. obdarenému manželovi sa odopierala interdiktná ochrana.

Nie celkom bez spojitosti s otázkou civilnej držby obdareného manžela je aj jeden známy výrok Neratiov (Ner.D.24,1,44): ak daruje tretia osoba manželke vec, ktorá patrí manželovi, manželka vec vydrží, pokiaľ manžel nič nevie o svojom vlastníctve k darovanej veci. Ale dodatočná manželová znalosť ruší vydržanie, lebo manžel môže len vedome darovať. Tento prípad má s držbou len toľko spoločné, že potvrdzuje tézu podľa ktorej obdarený manžel nie je civilným držiteľom vecí a to v duchu zásady: len na základe civilnej držby je možné *u s u c a p i o*.⁸⁴⁾ V podobnom zmysle odopreli civilnú držbu obdarenému manželovi aj iní rímski právnici, napríklad Cassius.

Paul.-Cass.D.41,6,1,2: Si inter virum et uxorem donatio facta sit, cessat usucapio.

Aj tu je civilná držba znakom vydržania a preto ak sa neumožňuje obdarenému manželovi vec vydržať, neumožňuje sa mu implicitne ani civilne držať (podľa zákona formálnej logiky: čo platí o celku, platí aj o jeho časti).

Z celej doterajšej diskusie o držbe medzi manželmi vyplýva konštatovanie nad každú pochybnosť: obdarený manžel nemá *c i v i l i s p o s s e s s i o* a v dôsledku toho ani posesórnu ochranu. Vysvitá to jednoznačne z povahy civilnej držby a hlavne z právneho poriadku, podľa ktorého základom civilnej držby je faktické ovládanie vecí na základe *i u s t a c u s a s p o s s e s s i o n i s*. Takýto právny dôvod obdarený manžel nemal, nakoľko zákaz darovania spôsoboval, že právny dôvod jeho držby prakticky neexistoval.

84) K tomuto právnemu prameňu bližšie M. K a s e r, Nerat.D.24,1,44, Tijdschrift voor rechtsgeschiedenis, Groningen-Bruxelles-La Haye 30, 1962, s. 336-354; H.J. W o l f f, Zum Verbot der donatio inter virum et uxorem, Iura 20, 1969, 478-484.

Zostáva teda neutrálna držba ako priestor pre ďalšie úvahy. Podľa jediného výroku Ulpiana (D.43,16,1,9) sa dá predpokladať, že obdareného manžela možno považovať za naturálneho držiteľa, ktorému dokonca patrí aj interdiktívna ochrana. Táto domnienka však neobstoí a dôvod som uviedol vyššie. Sú však aj iné skutočnosti, ktoré hovoria proti Ulpianovej koncepcii.

Je prinajmenej pochybné priznať obdarenému manželovi ako naturálnemu držiteľovi interdiktívnu ochranu, keď rímske právo poznalo len tri výnimky ochrany naturálnej držby (*pignus*, *precarium*, sekvestrácia). Doteraz v žiadnom súhrnnom diele o rímskom práve, ani v jednej práci o rímskej držbe som sa nestretol s názorom, ktorý by k týmto trom výnimkám pripočítal štvrtú, t.j. držbu obdareného manžela. Ani pramene, okrem jediného Ulpianovho fragmentu - a to ešte pravdepodobne interpolovaného - neposkytujú možnosť k takýmto úvahám.

Obdareného manžela nie je prípustné považovať za naturálneho držiteľa ani z rýdzo juristického hľadiska. Poskytnutím daru medzi manželmi prejavil totiž darca želanie, aby obdarený nakladal s darom ako s vlastným a obdarený, ak dar prijal, sa chová v skutočnosti navonok tak, ako vlastník. Jeho držiteľská vôľa je *de facto* totožná s voľou civilného držiteľa, lebo kauza jeho držby smeruje, aj keď je neplatná, k získaniu vlastníckeho práva. Vôľový prvok naturálnej držby zvaný *animus alieno nomine*, držať v mene iného, nie je teda u obdareného manžela vôbec daný.

Nielen kvalita vôle obdareného manžela je neprekonateľnou prekážkou. Aj kauza (darovanie) jeho držby mu zabráňuje v tom, aby bol považovaný za naturálneho držiteľa, lebo podľa práva darovanie je *iusta causa possessionis* a nie *iusta causa detentionis*. V tejto súvislosti možno zčasti aplikovať aj známu zásadu rímskeho práva, podľa ktorej nikto si nemože svojvoľne meniť kauzu svojej držby,⁸⁵⁾ čo platilo, samozrejme, nielen pre každý druh držby, ale platilo aj v oboch smeroch, t.j. neprípustná bola zmena kauzy nielen z naturálnej držby na civilnú (v praxi najčastejšia eventualita), ale aj naopak, z civilnej na naturálnu. Ne zostáva nič iného, len vylúčiť obdareného manžela aj z naturálnej držby. Podľa všetkého sme teda nútení konštatovať, že držiaci manžel nie je ani civilným ani naturálnym držiteľom daru získaného od druhého manžela.

Rímske právo, ktoré dokonale a priam s virtuóznou právnou technikou "zvládlo" právnú problematiku držobných vzťahov a do minuciózných

85) "Nemo sibi ipse causam possessionis mutare potest". Porov. Paul.D.41,2,3, 18; Marc.D.41,2,19,1.

podrobností ich právne upravilo - ba stalo sa dokonca v tomto ohľade hľadaným vzorom aj pre novodobé zákonné úpravy držby - toto obdivuhodne dokonalé rímske právo zachovalo k držbe obdareného manžela pri najmenej rezervovaný postoj. Trpelo jednoducho faktické pomery manželov vytvorené zakázaným darovaním, nesnažilo sa ich bližšie právne kvalifikovať. Tak sa stalo, že bolo ochotné na sklonku republiky a začiatkom cisárstva uznať prevod držby na obdareného manžela, avšak jeho držbu nespojilo s právnymi následkami (vydržanie, ochrana atď.). Držba obdareného manžela zostala preto na periférii držobných vzťahov a mala význam potiaľ, že to bola držba pre držbu.

Napokon samotný zákaz darovania "inter virum et uxorem", ktorý sa modernému právnikovi zdá dnes nepochopiteľným, hoci je tak isto ochotný uznať prioritu citových vzťahov manželov pred ich majetkovými záujmami ako právo rímske, teda tento zákaz sám o sebe je určitou anomáliou. Vieme, že rímske právo bolo vo svojom základe materiálnym právom a preto zákaz darovania "inter virum et uxorem" z dôvodov zneváženia vzájomnej citovej náklonnosti a manželskej lásky⁸⁶⁾ sa akosi vymyká bežnému rímskoprávnemu rámcu. Pravda, nesmie nás to celkom myliť. Aj zákaz darovania bral prakticky do úvahy na prvom mieste majetkové záujmy manželov, len ich obliekol do citových šiat. A že tento zákaz mal určité právne dosledky aj v náuke o držbe, o tom sme sa už presvedčili.

86) Ulp.D.24,1,1: Moribus apud nos receptum est, ne inter virum et uxorem donationes valerent. Hoc autem receptum est, ne mutuato amore invicem spoliarentur donationibus non temperantes, sed profusa erga se facilitate: Paul.D.24,1,2: ne cesset eis studium liberos potius educendi.

IST DER BESCHENKTE EHEGATTE BESITZER NACH DEM RECHT?

Die rechtlichen Wirkungen des Schenkungsverbotes "inter virum et uxorem"
in der römischrechtlichen Besitzlehre

Peter Blaho

Zusammenfassung

Die Schenkung zwischen Ehegatten war im römischen Privatrecht ein Sonderfall der Schenkung *i n t e r v i v o s*. Sie spielte eine gewisse Bedeutung im praktischen Leben und daher rechneten mit ihr auch die römischen Rechtsquellen, in deren Rahmen die Schenkung "inter virum et uxorem" in den Digesten Justinians in einen selbständigen Titel eingereiht wurde (D.24,1).

Die Abhandlung zerfällt in drei Teile. Im ersten, kürzesten, zeigt der Autor in einer knappen Übersicht alle wichtigsten Probleme in Verbindung mit den das Schenkungsverbot "inter virum et uxorem" unmittelbar berührenden Fragen auf (Ursprung und Ursachen des Verbotes, Objekt und Subjekt des Verbotes, Ungültigkeit und Unwirksamkeit der verbotenen Schenkung), wobei er einerseits in Kürze einige obligationsrechtliche Wirkungen der verbotenen Schenkung zwischen Ehegatten (Novation und Delegation, Mietzins) andeutet, andererseits auf andere Zusammenhänge (*l e x C i n c i a*, Rezeption des Verbotes in der modernen Zeit) hinweist.

Grundlage der Abhandlung bilden jedoch die Fragen der rechtlichen Bewertung des Schenkungsverbotes zwischen Ehegatten unter dem Aspekt des Instituts des Besitzes. Aus diesem Grund beinhaltet die Abhandlung zunächst die dringendste und notwendigste Definition des Besitzbegriffes und seiner Arten mit der Zielsetzung, die Aufmerksamkeit auf diesem Gebiet auf jene Aspekte der römischrechtlichen Besitztheorie zu lenken, die engen Zusammenhang mit dem Besitz des beschenkten Gatten haben können und wirklich haben. In Kürze werden die Diskussionen zwischen den Romanisten S. Riccobono, S. Perozzi, A. Hägerström, W. Kunkel und M. Kaser hinsichtlich der Einteilung des Besitzes nach den römischen Rechtsquellen analysiert (*p o s s e s s i o c i v i l i s*, *n a t u r a l i s*, *a d i n t e r d i c t a*, *i n p o s s e s s i o n e e s s e*). Im weiteren richtet sich die Aufmerksamkeit auf zwei Besitzformen - auf die *p o s s e s s i o*

civilis und die possessio naturalis - und auf die Subjekte beider Besitzformen. Zur possessio civilis wäre ausser corpus et animus und dem objektiven Vorliegen einer causa (iusta causa possessionis), zwar nicht vom begrifflichen Standpunkt, auch noch die von der römischen Rechtsordnung auf der Begründung der possessio civilis gegebene Besitzfähigkeit zu rechnen. Ausgeschlossen von dieser Besitzfähigkeit waren Sklaven, der väterlichen oder ehelichen Gewalt unterworfenen Personen, der beschenkte Ehegatte (Paul.D.24,1,26 pr.) und sodann auch jene, die zwar zur possessio civilis befähigt waren, deren causa für den Besitz aber nicht zur Entstehung des Eigentumsrechtes führte (z.B. Mieter, Verwahrer u.a.).

Andererseits konnten all jene, denen die Fähigkeit zur possessio civilis abgesprochen wurde, unter gewissen Umständen als possessores naturales angesehen werden. Grösstenteils verlangte aber auch hier das römische Recht einen Rechtsgrund für den Besitz (iusta causa detentionis), worauf von den Romanisten vorderhand nur E. Weiss (Institutionen des römischen Privatrechts als Einführung in die Privatrechtsordnung, Prag 1937, S. 154) hinwies.

Der letzte Teil konzentriert sich im wesentlichen auf zwei Fragen: 1. ob überhaupt der beschenkte Ehegatte als Besitzer des Geschenkes anzusehen ist, d.h. ob durch die verbotene Schenkung eine Besitzübertragung stattfand, 2. welchen rechtlichen Charakter der Besitz des beschenkten Ehegatten hat.

Ad 1. Die ältere Lehre betrachtete den beschenkten Gatten nicht als Sachbesitzer oder hielt seinen Besitz zumindest für strittig. Bis der Jurist Julian dem beschenkten Gatten Besitz und Besitzschutz zuerkannte (Ulp.-Iul.D.5,3,13,1). Einen ähnlichen Standpunkt bezogen später auch Paulus (Paul.D.41,2,1.4) und Ulpian (Ulp.D.41,2,16, umgekehrt Ulp.D.24,1,46).

Ad 2. Jene Prinzipien ausfindig zu machen, auf denen der Besitz des beschenkten Gatten beruhen würde, bereitet in der romanistischen Literatur nicht geringe Schwierigkeiten, zumal sich die faktische Macht des Gatten über das Schenkungsobjekt dogmatisch schwer bestimmen und rechtlich qualifizieren lässt. Im Hinblick auf die Widersprüche in den Rechtsquellen entstand auch eine umfassende Polemik (Dumont, Karlowa, Kaser, Riccobono, Seligsohn Aru).

Fest steht, dass nach allem der beschenkte Ehegatte nicht als possessor civilis des Geschenkes angesehen wurde (Ulp.D.43,16,1,9-10 und 23), wobei unbedingt die Worte "possessio", "possidet" u.a. sorgfältig beurteilt und untersucht und so erklärt werden müssen, dass die römi-

schen Juristen unter dem Wort "Besitzer" üblicherweise an den possessor civilis dachten (Gai.Inst.4,153).

Eine negative Haltung wäre auch gegenüber der possessio naturalis einzunehmen, und zwar aus mehreren Gründen: a) dem beschenkten Gatten stand nicht der Interdiktschutz zu, wie Ulpian irrtümlicherweise behauptete (Ulp.D.43,16,1,9), da das römische Recht nur drei Ausnahmefälle des direkten Schutzes der possessio naturalis (pignus, precarium, Sequestration) und nicht vier kannte; b) durch die Gewährung des Geschenkes zwischen Ehegatten bekundete der Schenker den Willen, der Beschenkte solle mit der Schenkung wie mit seiner eigenen Sache verfahren, und der Beschenkte verhält sich auch faktisch so (es fehlt ihm also zur possessio naturalis der animus alieno nomine); c) andererseits ist hier auch ein Mangel in der causa seiner possessio (naturalis), da sie nach dem Schenkungsrecht ein Titel zur possessio civilis, nicht aber zur possessio naturalis ist.

Das römische Recht, das durch eine vollendete Rechtstechnik die Besitzbeziehungen zwischen Einzelpersonen regelte, bewahrte sich also eine reservierte Haltung zum Besitz des beschenkten Ehegatten. Es war am Ende der Republik und zu Beginn der Kaiserzeit bereit, die Besitzübertragung auf den beschenkten Ehegatten anzuerkennen, verband jedoch seinen Besitz nicht mit Rechtsfolgen (Ersitzung, Schutz usw.). Der Besitz des beschenkten Ehegatten hatte rechtliche Bedeutung insofern, als dies ein Besitz für den Besitz war.

EKONOMISCHES WACHSTUM

1. Die Republik

Die römische Wirtschaft war in der Republik Zeit, die durch die Expansion des Roms in die Welt der Mittelmeerländer und die Eroberung neuer Gebiete gekennzeichnet war. Die Wirtschaft war in der Republik Zeit, die durch die Expansion des Roms in die Welt der Mittelmeerländer und die Eroberung neuer Gebiete gekennzeichnet war.

Die römische Wirtschaft war in der Republik Zeit, die durch die Expansion des Roms in die Welt der Mittelmeerländer und die Eroberung neuer Gebiete gekennzeichnet war. Die Wirtschaft war in der Republik Zeit, die durch die Expansion des Roms in die Welt der Mittelmeerländer und die Eroberung neuer Gebiete gekennzeichnet war.